

УДК 78.071.2

DOI 10.24919/2411-4758.2017.110339

Рита КАЛЬКО,

*кандидат педагогічних наук, доцент, докторантка кафедри філологічних дисциплін та методики їх викладання у початковій школі, Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка (Україна, Дрогобич) kalkorita1970@gmail.com
orcid.org/0000-0002-7895-7078*

СОЦІОКУЛЬТУРНИЙ ДОСВІД ЯК ПІДґРУНТЯ ФОРМУВАННЯ МОВНОЇ ОСОБИСТОСТІ МОЛОДШОГО ШКОЛЯРА В СУЧАСНОМУ ШКІЛЬНОМУ ТЕАТРИ

У статті здійснено аналіз соціокультурного досвіду як підґрунтя формування мовної особистості молодшого школяра в сучасному шкільному театрі. Виділено низку особливостей застосування шкільного театру у світлі сучасних наукових поглядів. Досліджено сутність, роль й значення формування мовної особистості та набуття нею соціокультурного досвіду. Доведено, що створення в межах діяльності шкільного театру соціокультурного середовища забезпечує можливості мовного розвитку особистості, розкриття рушійних сил та механізмів формування соціального досвіду, перетворення навчального процесу на театр-життя як «синтезатор» культуротворчого простору школи. У компонентній структурі соціокультурного досвіду молодшого школяра виокремлено наявні уявлення та знання про основні норми, правила, цінності й смисли культури як підґрунтя оволодіння учнями способами та правилами інтеріоризації соціального досвіду в освоєнні мовних та поведінкових практик.

Ключові слова: соціокультурний досвід; мовна особистість; шкільний театр; молодший школяр; культуротворчий простір.

Літ. 10.

Рита КАЛЬКО,

кандидат педагогических наук, доцент, докторантка кафедры филологических дисциплин и методики их преподавания в начальной школе, Дрогобычский государственный педагогический университет имени Ивана Франко (Украина, Дрогобыч) kalkorita1970@gmail.com

СОЦІОКУЛЬТУРНИЙ ОПИТ КАК ОСНОВА ФОРМИРОВАНИЯ ЯЗЫКОВОЙ ЛИЧНОСТИ МЛАДШЕГО ШКОЛЬНИКА В СОВРЕМЕННОМ ШКОЛЬНОМ ТЕАТРЕ

В статье осуществлен анализ соціокультурного опыта как основы формирования языковой личности младшего школьника в современном школьном театре.

Выделено ряд особенностей применения школьного театра в свете современных научных взглядов. Исследована сущность, роль и значение языковой личности в рамках социокультурного аспекта. Создание в рамках деятельности школьного театра социокультурной среды обеспечивает возможности речевого развития личности, раскрытия движущих сил и механизмов формирования социального опыта, преобразование учебного процесса в театр-жизнь как «синтезатор» культуротворческого пространства школы. В компонентной структуре социокультурного опыта младшего школьника выделены имеющиеся представления и знания об основных нормах, правилах, ценностях и смыслах культуры как основы овладения учащимися способами и правилами интериоризации социального опыта в освоении языковых и поведенческих практик.

Ключевые слова: *социокультурный опыт; языковая личность; школьный театр; младший школьник; культуротворческое пространство.*

Лит. 10.

Постановка проблеми. У сучасній вітчизняній освіті відбувається поступовий відхід від традиційної моделі викладання, у якій учитель є ретранслятором знань, а учень – його пасивним реципієнтом. Саме тому на перший план виходить активна мовна особистість, здатна до найповнішого розкриття власних здібностей та формування соціокультурного досвіду в системі соціальних відносин. Починаючи з початкової школи, освітній процес навчального закладу зорієнтовано на розвиток природних обдарувань учня. Оскільки найвищим рівнем засвоєння матеріалу є творчий рівень, головним завданням педагога буде виховання мовної та культуротворчої особистості як головної мети й водночас результату освіти. Будь-яка соціальна людська група обов'язково з'являється як феномен мови та культури, а будь-який реально-існуючий феномен мови та культури завжди є й соціальним феноменом. Культура в розумінні єдності продуктів та засобів діяльності людини постає надособовим механізмом, що визначає самоорганізацію суспільства, адже найперша соціальна функція культури – людинотворча.

Аналіз досліджень. Визначаючи шляхи й механізми формування соціокультурного досвіду особистості, науковці наголошують на ролі свідомого оволодіння здобутками культури в доцільно організованій діяльності через включення її в суспільно корисну соціальну практику, яка може забезпечити соціокультурне становлення учнів, починаючи з перших ланок освіти (І. Бех, Н. Бордовська, А. Реан та ін.). Названий процес зараховують до категорії «виховання», що передбачає передавання соціального досвіду й світової культури; виховний вплив на людину, групу людей або колектив (пряме й непряме, дотичне, опосередковане); організацію способу життя й діяльності вихованця; створення умов для розвитку особистості вихованця, тобто надання йому

допомоги й підтримки у випадку сімейних проблем, труднощів у навчанні, спілкуванні або професійній діяльності [1, 39].

Молодший шкільний вік учені визначають як сенситивний для формування соціокультурного досвіду шляхом активного включення молодшого школяра в різні форми його набуття. Специфіка процесу формування соціокультурної особистості в початковій школі визначається особливостями цього періоду для її соціалізації й соціального розвитку, зокрема, розуміння його як контрольованого керованого процесу розвитку особистості в молодшому шкільному дитинстві; як процес спільного вирішення дитиною й дорослим завдань вікового розвитку [2, 14].

Отже, справедливим, на нашу думку, є висновок науковців про неможливість для сучасної початкової освіти обмежитися традиційним розвитком пізнавальних здібностей молодшого школяра, а обов'язковість націлення освітнього процесу на культуротворення особистості, розкриття особистісного мовного потенціалу кожної дитини, що дозволяє моделювати соціальний діалог, спонукати до конструювання власного соціального досвіду, вироблення механізму трансляції його іншим, одночасно сприймаючи та трансформуючи досвід інших людей у власне життя. Шкільна освіта має бути особливою формою відображення матеріальної й духовної культури людства (І. Лернер, О. Савченко, М. Скаткін, О. Сухомлинська та ін.).

Мета статті. Довести, що одним з найефективніших шляхів створення умов для розвитку мовної особистості в шкільному закладі є активна участь школярів у шкільних виставах та театральних гуртках, що спонукає до переоцінки власних творчих здібностей, розвиває шанобливе ставлення до культурних традицій, спрямовує на вільне, світоглядне, соціальне самовизначення школяра. Шкільний театр є підґрунтям, яке дбає не тільки про збереження, але й розвиток творчих, неповторних здібностей школярів шляхом створення специфічного соціального середовища, у якому через дитячу творчу діяльність (театральні вистави, драматизація, інсценізація) школярі набувають соціокультурного досвіду.

Виклад основного матеріалу. Загальновідомо, що драматизація як універсальна методика широко й плідно використовувалася в шкільній практиці минулих епох, відома як жанр від Середньовіччя до Нового часу. З історії світової педагогічної думки можна згадати давню, канонізовану Я. Коменським традицію театральних постановок, а також сформульовані педагогом «Закони добре організованої школи», у яких окремо виділялися: «Закони про театральні вистави», які доречно використовувати в школах. «Через те, що життя кожної людини побудоване так, що вона повинна підтримувати розмову та діяти... (треба, щоб учень)

навчився спостерігати різницю в речах, умів реагувати на це, робити пристойні дії, тримати тіло і душу відповідно до обставин, змінювати тембр голосу, тобто грати будь-яку роль відповідним чином...» [3, 140]. Шкільний театр сприяв розв'язанню низки навчальних проблем: «навчання живої розмовної мови», «навчання виступів перед суспільством у якості ораторів, проповідників». Отже, театральну педагогіку Я. Коменський розумів виключно в контексті формування творчої особистості або вміння триматися відповідним чином. Цікавим є той факт, що методика навчання акторської вправності була тотожною й для середньовічних університетів, і для народної педагогіки. З історії українського народу можна згадати театральні постановки студентів Києво-Могилянської та Острозької академій або традицію вертепних вистав, які, у свою чергу, були елементами середньовічної карнавальної культури.

І. Франко пов'язує українську театральну педагогіку із західноєвропейською релігійною драмою, поширеною в домініканських костелах [4, 298]. Школи стали осередками театру, вистави якого відбувалися під час травневих рекреацій та публічних іспитів: «особливо ті останні нав'язували до давнішого звичаю виголошування діалогів, у котрих у формі питань і відповідей висвітлювалися певні питання, якими цікавилася публіка, присутня на іспиті. Оті шкільні діалоги мали вплив і на шкільну драму, придавши їй, замість практичного, дидактичний стиль» [4, 300].

С. Русова виділяла драматизацію як «живий необхідний засіб розвитку мови й виховання» та радила використовувати елементи театральної педагогіки в процесі навчання дітей раннього віку [5, 86]. Згідно з її поглядами, використання ігор-драматизацій відповідно до поставленої мети є доцільним і необхідним у процесі навчання. Заучування слів літературних героїв сприяє збагаченню словника дітей образними літературними висловами [6, 95].

Сучасні дослідники звертають увагу на значний потенціал театральної педагогіки та її використання в загальноосвітніх навчальних закладах. Цій проблемі присвячено теоретико-методичні розробки Н. Александрової, О. Комаровської, М. Корнієнко, Л. Котикової, І. Любенського, Л. Масол, О. Михайлової, І. Сегедо, Л. Хлебнікової та ін. У дослідженнях Н. Арбузова, М. Лещенко, Н. Черної, С. Соломахи розглянуто зарубіжний досвід використання театральної педагогіки в роботі з молодшими школярами, зокрема у Великобританії, Франції, Канаді, США, узагальнено досвід театральної діяльності таких педагогів, як Дж. Дьюї, Г. Рід, Ч. Гейтскелл, Ф. Спаршотт, К. Роджерс, Р. Кузіне, С. Френе та ін.

Зокрема, С. Соломаха зосереджує увагу на впровадженні театральних методик у навчально-виховний процес початкової школи [7]. Викор-

ристання театрального мистецтва, на її думку, створює для школярів синтетичний вид діяльності, що поєднує навчання, гру й працю. Театральна діяльність є своєрідним каталізатором процесів формування психіки новоутворень дитини, таких як: довільна увага, пам'ять, мотиваційна змістова науково-символічна функції мислення.

Н. Карпінська особливо відзначала вплив театралізованих вистав на розвиток виразності й образності мови дітей, що проявляється в здатності до естетичного сприйняття мистецтва художнього слова, умінні розрізняти інтонацію та особливості мовних зворотів. Для виконання ролі дитина має володіти різноманітними виразними засобами (мімікою, жестами, виразною мовою) [8, 222 – 232.].

Найвища форма формування соціокультурного досвіду молодших школярів, згідно з нашою гіпотезою, – шкільний театр, який реалізує соціалізуючі функції у вигляді театральньо-акторської діяльності, що характеризується розвитком творчої ініціативи, артистизмом, проявом самобутності молодших школярів, які розробляють оригінальні сценарії, займаються виконавською діяльністю та мистецтвом перевтілення. Дитина в шкільному театрі може бути підготовлена як актор або глядач відповідно до теоретичних концептів К. Станіславського, Л. Курбаса, П. Брянцева та багатьох інших авторів. Найвищою формою формування соціокультурного досвіду стає вступ дитини в соціальні відносини через Мову, Культуру та Суспільство. Застосування елементів театральної педагогіки в системі початкової освіти дає можливість створити цілісну систему формування соціокультурного досвіду молодших школярів, яка може слугувати засобом збагачення змісту й форм театральної педагогіки.

Отже, включення молодших школярів до театральної творчості призводить до створення адекватного творчого самопочуття, необхідного для набуття ними соціокультурного досвіду. Звідси завдання педагога – створити умови для природного й творчого розкриття сутності молодшого школяра, використавши власний досвід за сформованим на цій основі мотивом. Науковці підкреслюють надзвичайну роль педагога, який не лише зазнає на собі різні емоційні впливи, але й сам мусить створювати їх, уміти конструювати й реконструювати педагогічний процес таким чином, щоб навчальна драматизація була спрямована на активне залучення молодших школярів до творчо-емоційного самовираження. Широко відомі думки класиків про сполученість діяльності педагога-практика з мистецтвом [9]. Саме тому професійно необхідно розвивати емоційно-чуттєву царину педагога.

З погляду К. Станіславського, мистецтво й душевна техніка актора, як і педагога, спрямовується на те, щоб уміти природним шляхом зна-

ходити в собі зерна людських якостей і вад, а потім вирощувати чи знищувати їх у своїй діяльності. Мистецтво театру й навчання базується на синтетичній сценічній дії актора, в особі якого виступає педагог, та акторського ансамблю або колективу школярів (міміка, пантоміміка, жест, сценічне слово) [10].

Театральний моделюючий підхід дозволяє зняти побоювання та інші негативні емоції, дає змогу активізувати розвивально-творчі можливості особистості в процесі набуття соціокультурного досвіду, на це вказували Г. Лозанов, С. Роман та ін. Автори відзначають, що, опановуючи театральні методики, педагог навчається «входити» в ситуацію, з'ясувати психологічний стан і корегувати свій вплив стосовно зацікавлено дійової позиції школярів. Вони наполягають на тому, щоб в умовах, коли шкільна система не може більш будуватися на авторитарних принципах, педагог знаходив у змісті навчального матеріалу, з яким він іде до учня, актуальні теми для того, щоб зробити привабливим та комфортним шкільний педагогічний процес. Придумавши цікавий для дитини сюжет уроку, педагог зможе вдало реалізувати поставлену мету й тактику заняття, урахувуючи особливості внутрішнього світу молодшого школяра та його творчий потенціал. Адже тільки розкриття творчих здібностей школяра дає можливість найбільш повно сформувати мовну особистість дитини, визначивши цим її місце в педагогічному процесі школи та суспільства.

Слушними є думки К. Станіславського і Л. Курбаса щодо необхідності врахування взаємодії естетичної гри й законів мистецтва для успішного впровадження в освітній процес школи як соціального інституту виховання засобів театральної педагогіки. Учитель повинен організувати творчий простір таким чином, щоб школярі змогли усвідомлено й природно «ввійти в образ», використавши основні компоненти естетичної гри та створюючи «уявну» ситуацію. При цьому необхідно співвіднесення власних пережитих відчуттів і емоцій з чуттєвим змістом твору мистецтва. Звернення до архетипічного знання художнього твору передбачає опанування «психологічним жестом» як символом, що передає емоційно значущий зміст художнього тексту. Пошук «психологічного жесту» для учнів буде власне індивідуальним на основі виникнення художніх асоціацій та їхнього аналізу.

Враховуючи власний досвід із створення шкільного театру «Янголятко», слушно зазначити, що найскладнішою дією вищого рівня з формування соціокультурного досвіду в межах діяльності шкільного театру є театралізована вистава, яка вимагає певної соціокультурної компетентності в контексті соціально-комунікативної діяльності. Саме тому орга-

нізація роботи шкільного театру передбачала постійне внесення елементів новизни, що підживлювало постійний інтерес учнів до театральної діяльності. Позаурочні заняття з використанням засобів театральної педагогіки дозволили молодшим школярам реалізувати власний творчий потенціал шляхом застосування знань про способи й правила соціальної взаємодії з однолітками та дорослими, уміння сприймати й проживати художній образ у театральній діяльності, складання оригінальних сценаріїв для подальшого відтворення в театральній виставі. У процесі театралізованої діяльності оригінальна творча робота молодших школярів постає насамперед у формі роботи над сюжетом казки, який відображає в стислій формі динаміку сценарію. Порівняно з урочною роботою, у якій фрагментарно використовуються засоби театральної педагогіки (драматизація та інсценізація), позаурочна робота є цілісною системою, що базується на засобах театральної педагогіки з метою успішного формування соціокультурного досвіду молодших школярів. Одночасно, міжособистісні стосунки набули позитивного забарвлення: гармонійності, творчості, гуманності тощо. Так, учасники театального гуртка зберігали соціальні зв'язки між собою за межами шкільного середовища, що проявлялось, у першу чергу, формальним і неформальним позиціонуванням себе як учасника окремого колективу, у процесі взаємодопомоги та інших видів соціальної взаємодії. Отже, названий підхід сприяв самоактуалізації особистості молодшого школяра.

Головною метою функціонування шкільного театру та використання методів театральної педагогіки в початковій школі була спроба організації соціально-педагогічної діяльності молодшого школяра з мобілізації та реалізації його творчого потенціалу, соціальної адаптації дитини в шкільному середовищі, створення сприятливих умов для інтелектуального, психологічного й соціального розвитку дитини. У процесі роботи шкільного театру соціальні ролі ніколи не були сталими: залежно від успіхів кожна дитина могла або піднятися в театральній ієрархії, або втратити своє місце. Педагог виконував тільки роль модератора шкільного театру, керуючись принципами взаємодопомоги, співробітництва та злагодженої взаємодії. Так, шкільний театр як вид позаурочної діяльності сприяв створенню природного середовища для стимулювання творчої та мовної активності молодших школярів у процесі формування соціокультурного досвіду й мав такі ознаки: наявність мети діяльності, стабільних зв'язків між учнями та правил, що детермінують ці зв'язки, постійна взаємодія із зовнішнім середовищем тощо.

Незважаючи на те, що виконання ролей за сценаріями були складними для більшості учнів, молодші школярі намагалися природно «вживатися»

в художні образи в процесі театральної діяльності. Соціальна взаємодія в шкільному театрі призводила до того, що молодші школярі змогли значно підвищити свої соціальні контакти та розширити їхній потенціал. Практика показала, що формування соціокультурного досвіду молодших школярів відбувається більш інтенсивно за умови залучення засобів театральної педагогіки. Таких результатів удавалося досягти завдяки авторитетному керівництву вчителя, оскільки він, знаючи приховані творчі здібності кожного молодшого школяра, дав можливість реалізувати їх через співпрацю з іншими учасниками творчого колективу. Сам процес формування соціокультурного досвіду молодших школярів залежав від уміння художньо-естетично сприймати літературні твори, співпрацювати у творчій групі шкільного театру, що спонукало активно вчитися та підтримувати кожного учасника. Подібна робота була особливо ефективна, оскільки учні вчать працювати разом не тільки з друзями, але з усіма однолітками, що суттєво підвищує мотивацію до навчання. Так, творча взаємодія в шкільному театрі неможлива без адекватності самооцінки дитиною реального соціального статусу, що сприяло формуванню соціокультурного досвіду. Участь у театралізованих виставах допомагала учням подолати мовленнєві труднощі шляхом акторського самовираження як процесу соціалізації в глобалізоване суспільство.

Деталізуємо зміст роботи на кожному з етапів. *Перший етап* – адаптаційний – був спрямований на виявлення знань про способи й правила соціальної взаємодії з однолітками й дорослими та вміння оцінити адекватність соціальних дій літературних персонажів у виконанні сенсорно-рухових вправ, ініціативному виконанні завдань і мистецтві перевірення. У процесі навчання звертали увагу учнів на навчання соціальної взаємодії з партнерами по комунікації, що передбачало поєднання психолого-педагогічного змісту позаурочної діяльності й елементів природних комунікативних ситуацій (емоційної участі, міміки, жестів тощо). Так, мистецтво перевірення в молодших школярів будувалося на реальних соціальних уявленнях і знаннях про закони соціуму, коли кожен учень у процесі навчання розкривався як особистість, виконуючи власні ролі та розкриваючи свій особистий досвід, світогляд та інтереси, емоції й почуття та створюючи власний статус у творчому колективі. Молодші школярі з великою цікавістю брали участь у складанні сценаріїв для подальшого розігрування в шкільному театрі.

Другий етап – персоналізаційний – був спрямований на адекватність самооцінки молодших школярів, уміння художньо-естетично сприймати літературний твір у завершеній змістовній формі та можливість емоційної чутливості до сприйняття й проживання художніх образів у театральній

діяльності й полягав у виконанні індивідуальних творчих вправ, ознайомлення з художнім твором та вправління з діалогічного мовлення. Визначено, що формування соціокультурного досвіду молодших школярів залежало від уміння художньо-естетично сприймати літературний твір у єдиній змістовній формі, співпрацювати в малій групі, що формувало в учнів відповідальність за кінцеві результати колективної роботи. Позаурочна робота була ефективним чинником соціалізації в різновікових групах, оскільки це суттєво підвищує мотивацію до навчання.

Третій *етан* – інтеграційний – був спрямований на виявлення адекватності оцінки дитиною свого соціального статусу у творчій взаємодії з однолітками, мовленнєвого самовираження в процесі виконання творчих завдань у театральній діяльності, мовленнєвої комунікативної ініціативності в спільній театральній діяльності та бажання розширювати соціальні зв'язки. У процесі виконання завдань молодші школярі розподіляли ролі та добирали елементи театральньо-декораційного мистецтва (маски, сценічні костюми), сприймали й «уживалися» в художні образи. Молодші школярі вчилися розуміти театральну виставу та усвідомлювали те, що в театральному дійстві актори повинні природно виконати певні дії для того, щоб уміло передати сюжет твору.

На заняттях театрального гуртка учням давали можливість не тільки існувати в іншому вимірі, але й створювати більш досконалий світ шляхом створення власних сценаріїв. Подібний процес нагадував театр Морено, у якому могли бути реалізовані різні варіанти розвитку казкового сюжету та вибраний для реалізації найбільш оптимальний з них. Загалом творча робота проводилась як своєрідна рольова гра, де учні могли обмінюватись соціальними ролями, наприклад, у процесі роботи над колажем чи підготовці до виступу. Кожне заняття було побудовано так, щоб воно давало щось нове, неочікуване в процесі співробітництва в колективі, могло зацікавити своєю нестандартністю та виразністю. Отже, робота в колективі шкільного театру будувалась на засадах взаємодопомоги, співробітництва та інших варіантах соціальної взаємодії. Кожен учень міг запропонувати власне творче рішення, яке могло отримати позитивну або негативну оцінку з боку учасників. У результаті учні вчилися більш відповідально та самокритично оцінювати свою творчу роботу, що стимулювало намагання учнів до самовдосконалення та саморозвитку соціокультурного досвіду та мовного збагачення.

Дії вчителя сприяли стійкій увазі та зацікавленості учнів шляхом чергування практичної діяльності з мовленнєвою активністю, наприклад, вправління з відтворення персонажу казки на малюнку та його представлення є близьким і зрозумілим для молодших школярів, оскільки в цьому

віці вони пам'ятають безліч казкових героїв та вірять у правильність їхніх вчинків і мораль казки. Кожен учень з великим задоволенням брав активну участь у мовленнєвій діяльності, тому що процес спілкування захоплює їх та сприяє формуванню соціокультурного досвіду. Використання казкового матеріалу в позаурочній діяльності збагачує уяву й пам'ять молодших школярів, спонукає їх на створення діалогів, складання розповідей, ілюструючи їх власними малюнками, розігрування ролей тощо.

Висновки та перспективи подальшого дослідження. Саме діяльність сучасного шкільного театру, на нашу думку, може забезпечити комплексне формування мовної особистості молодшого школяра. Безумовно, процес формування соціокультурного досвіду засобами театральної педагогіки передбачає не лише ті комплексні зовнішні впливи, про що йшлося вище, а й удосконалення внутрішніх творчих резервів дитини, яка в узагальненому сенсі є творцем принципово нового світобачення та соціокультурних парадигм. Отже, перспективним буде дослідження розвитку соціокультурних практик театральної педагогіки у сучасній шкільній освіті як інструменту міждисциплінарної інтеграції, що припускає освоєння культурного досвіду поколінь через безпосереднє включення дитини в культуротворчу діяльність шкільного театру.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Борисова Е. А. Формирование творческих способностей младших школьников в процессе музыкальной учебно-игровой драматизации: дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01 / Борисова Елена Александровна. – Киев, 1993. – 228 с.
2. Бурова А. Гра у театр за педагогією М. Монтессорі / А. Бурова, О. Долина // Дошкільне виховання. – 1999. – № 5. – С. 20 – 21.
3. Коменский Я. Избранные педагогические сочинения: в 2-х т / Я. Коменский. – М.: Педагогика, 1982 – Т. 1. – 656 с.
4. Франко І. Русько-український театр: історичні обриси // І. Франко Зібрання творів: В 50 т. / Редкол.: С. П. Кирилюк (голова) та ін. – К.: Наук. думка, 1976 – 1986. – Т.29: Літературно-критичні праці (1893—1895) / Упоряд. та комент. Л. А. Гаєвської, П. П. Гонтаря, М. Л. Гончарука, І.О.Денисюка, В. П. Колосова, С. К. Кравченко, Л.І.Міщенко; Ред. В. Л. Микитась, А. М. Халаманчук. К.: Наук. думка, 1981 – 603 с.
5. Русова С. Ф. Вибрані педагогічні твори / С. Ф. Русова // Розвиток мови дитини. – К.: Освіта, 1996.
6. Русова С. Ф. Теорія і практика дошкільного виховання / С. Ф. Русова. – Л. – Краків – Париж: Просвіта, 1993.
7. Соломаха С. А. Подготовка будущих учителей начальных классов к руководству театральной деятельностью младших школьников: автореф. дис. на соиск. учен. степ. канд. пед. наук : спец. 13.00.04 „Профессиональная подготовка” / Светлана Александровна. Соломаха. – Киев, 1995. – 24 с.

8. Карпинська Н. С. Сприймання дітьми літературних творів. Виразне читання вихователя. Гра-драматизація як засіб розвитку творчих здібностей дітей / Н. С. Карпинська // Дошкільна лінгводидактика: хрестоматія / упоряд. А. М. Богущ. – Ч. 2. – К.: Вища шк., 1999. – С. 222 – 232.
9. Абрамян В. Ц. Театральна педагогіка / В. Ц. Абрамян. – К.: Лібра, 1996. – 224 с.
10. Станиславский К. С. Работа актера над собой / К. С. Станиславский. – М.: Искусство, 1954. – 170 с.

REFERENCES

1. Borisova, Ye. A. (1993). Formirovanie tvorcheskikh sposobnostey mladshikh shkolnikov v protsesse muzykalnoy uchebno-igrovoy dramatzatsii [Formation of creative abilities of younger schoolchildren in the process of musical educational and play dramatization]. *Candidate's thesis*. Kyiv: National Pedagogical University named after M. Dragomanov. [in Russian].
2. Burova, A. & Dolyna, O. (1999). Hra u teatru za pedahohikoiu M. Montessori [Playing theater in pedagogy M. Montessori]. *Doshk. vykhovannia – Preschool education*, 5, 20 – 21. [in Ukrainian].
3. Komenskiy, Ya. (1982). *Izbrannye pedagogicheskie sochineniya: v 2-kh t. [Selected pedagogical compositions: in 2 vol.]* Moskow: Pedagogika. [in Russian].
4. Franko, I. (1976 – 1986). *Rusko-ukrainskyi teatr: istorychni obrysy [Russia-Ukrainian theater: historical outlines]*. Kyiv: Nauk. dumka; *Literaturno-krytychni pratsi (1893—1895)*. Kyiv: Nauk. dumka. [in Ukrainian].
5. Rusova, S. F. (1996). *Vybrani pedahohichni tvory [Selected pedagogical compositions]*. Kyiv: Osvita. [in Ukrainian].
6. Rusova, S. F. (1993). *Teoriia i praktyka doshkilnoho vykhovannia [Theory and practice of preschool education]*. Krakiv – Paryzh: Prosvita, 1993. [in Ukrainian].
7. Solomakha, S. A. (1995). *Podgotovka budushchikh uchiteley nachalnykh klassov k rukovodstvu teatralnoy deyatelnosti mladshikh shkolnikov: [Preparation of future primary school teachers for the management of the theatrical activity of junior schoolchildren]. Extended abstract of candidate's thesis*. Kyiv: Institute of Pedagogical Education and Adult Education of the National Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine. [in Russian].
8. Karpynska, N. S. (1999). *Sprymannia ditmy literaturnykh tvoriv. Vyrazne chytannia vykhovatelja. Hra-dramatyzatsiia yak zasib rozvytku tvorchykh zdibnostei ditei [Perception of children by literary works. Expressive reading of the educator. Game-drama as a means of developing the creative abilities of children]*. – Kyiv: Vyscha shkola. [in Ukrainian].
9. Abramian, V. Ts. (1996). *Teatralna pedahohika [Theatrical pedagogy]*. Kyiv: Libra. [in Ukrainian].
10. Stanislavskiy, K. S. (1954). *Rabota aktera nad soboy [The actor's work on himself]*. Moscow: Iskusstvo. [in Russian].

Стаття надійшла до редколегії 19.09.2017 р.